

כלי יקר

גיליון 71 שנה ב' ה'תש"פ

פרשת יתרו

לישראל בשם 'אלהים' למצרים בשם המיוחד

'את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו' [שמות יח, א]

יש בענין זה כמה ספקות כי בסמוך נאמר [פסוק ה'] 'ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים'. מה הוצרך לספר לו הלא כבר שמע יתרו 'את כל אשר עשה אלהים' והכל בכלל, ועוד קשה למה נקט כאן 'למשה ולישראל', ובסמוך אמר 'לפרעה ולמצרים', וכאן הזכיר שם 'אלהים' ובסמוך 'שם המיוחד', וכן בפסוק ראשון כשמזכיר משה וישראל מזכיר שם 'אלהים', ואחר כך נאמר 'כי הוציא ה' את ישראל', הרי שכשמזכיר את ישראל לבד הוא מזכיר שם המיוחד פעם אחד כאן, ופעם שני בסמוך [פסוק ט] 'ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל', גם קשה למה לא הזכיר שם גם את 'משה', ואולי טעמו שנעשה בשרו חדודין על מה שנעשה לישראל [עיי' רש"י] אבל לא בעבור משה כי חתנו הוא, ועוד מה שנאמר [פסוק ט-יא] 'ויספר משה לחותנו וגו' עתה ידעתי כי גדול ה', במה ידע זה 'עתה' ולמה לא ידע זה מיד כששמע את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל, ועוד מאחר שנאמר 'וישמע יתרו את כל אשר עשה אלהים למשה', ודאי גם יציאת מצרים בכלל היתה ולמה יצאת וחזר ואמר 'כי הוציא ה' וגו'.

להתיר שני ספקות האלו נקדים שני הקדמות. האחת היא, שהצדיקים מהפכים מדת הדין לרחמים והרשעים בהפך זה [עיי' בראשית רבה לג, ג], השניה היא, שבזמן ההוא היה בעולם רבים מעמי הארץ שהיו טועים בטעות של מאנ"י, שטען שיש שני אלהות אחד מושל על הטובות ואחד על הרעות [עיי' עקידה שער ז], והנה לדעתם הנבערה שניהם חלשים, כי המושל על הרעות חכם הוא להרע ולהיטיב אין אתו, ופשיטא שאין ראוי לכנס תחת כנפיו לקבלו לאלוה כי מי פתי יסור הנה, והמושל על הטובות אין בכחו להרע אפילו לשונאיהם של המאמינים בו ואם כן שוא עבוד אותו, כי מקרה אחד לכל לעובדו ולאשר לא עבדו, ועל כן אין ראוי לקבלו לאלוה, ולקבל שניהם גם כן קשה כי יכחישו זה את זה כי זה יקלל וזה יברך.

ועל כן כששמע יתרו מתחילה 'את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל', עדיין לא שמע כי אם מן הטובות, כי למשה ולישראל הטיב בכל מיני טובה, אף על פי ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק מכל מקום לא שמע כי אם מה שנקרע הים לישראל והלכו ביבשה, אבל לא שמע עדיין טביעת פרעה וחילו, וכן מלחמת עמלק שמע שבא להרע לישראל ונצולו ממנו, ועל כן הוצרך לפרש ולומר 'כי הוציא ה' וגו', לומר שלא שמע כי אם מן הטובות דהיינו היציאה ממצרים, וחשב יתרו שמא אלוה זה אינו מושל כי אם על הטובות, ועדיין לא היה מרוצה לקבלו לאלוה כי חשב שמא יש אלהים גדול ממנו המושל על הטובות ועל הרעות כאחד, ולא בא כי אם להשיב בתו לבעלה,

אמנם אחר כך כשסיפר משה לחותנו 'את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים', דהיינו כל הרעות והמכות אשר פעל ה' במצרים ובים סוף, אז ראה ויספרה לאמר הנה זה האלהים מושל על הטובות ועל הרעות כאחד, 'ועתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים' וראוי לקבלו לאלוה ולכנס בצל כנפיו. ושמא תאמר, דלמא על כל פנים שני אלהות יש שהמושל על הטובות היטיב לישראל והמושל על הרעות הרע לפרעה ולמצרים, על זה אמר 'כי בדבר אשר זדו עליהם', שהרי אנו רואין שנדונו מדה כנגד מדה בכל מכה ומכה [עיי' תנחומא וארא יד, ומה שכתבנו על כך בעלון פרשת וארא ופרשת בא], וזה ודאי לפי שזה המכה בפרעה ובמצרים חפץ בטובתן של ישראל, ולפי שהרע להם פרעה ועשה כנגד רצון האל על כן נידון מדה כנגד מדה, וזה מופת חותך שזה אלהים אשר הרע לפרעה הוא אשר חפץ בטובתן של ישראל, ואם כן ודאי מאל אחד יצאו שני הפכים אלו והוא גדול מכל אלהים, והמופת על זה 'כי בדבר אשר זדו עליהם', כי אילו היה מושל על הרעות לבד אם כן כל עושה רעות יקרא עושה רצונו ולמה הביא אותן רעות כנגד הרעות שעשו לישראל, אלא ודאי שזה האל חפץ בטובתן, של ישראל ולהטיב לטובים,

ולכך נאמר 'ויחד יתרו על כל הטובות', כי אף על פי ששמע כבר מן הטובות מכל מקום לא היה שמח בהם כי שמא באו מן אותן אלהות אשר בידו להטיב ולא להרע, ואם כן גם לשונאיו ייטיב בהכרח ומה יתרון לבעלי אמונתו, אבל כאשר שמע גם מן הרעות וראה למפרע שהטובות באו מרצונו יתברך על כן היה שמח בהם.

והזכיר אצל הטובות שעשה 'למשה ולישראל' שם 'אלהים' כי זכותו של משה בצירוף זכות ישראל גרם להפך מדת הדין לרחמים שבכח שם אלהים עשה להם כל הטובות כמו שנאמר [לעיל יד, טז] 'ויסע מלאך האלהים וגו', כי שלוחו של שם אלהים הלך להציל את ישראל, אבל כשמזכיר את ישראל לבד הזכיר שם ה' זהו שאמר 'כי הוציא ה' את ישראל', כי זכותם של ישראל בלא זכות של משה לא היה מספיק להפך דין לרחמים, והיציאה ממצרים היתה לישראל לבד שהרי משה לא היה בכלל שעבוד מצרים. ומטעם זה נאמר גם בסמוך 'ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים', כי להצלה זו היו ישראל צריכין ולא משה לכך הזכיר שם ה' לבד. אבל הרשעים מהפכים מדת רחמים לדין על כן נאמר 'ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים'. כי השם המיוחד המורה על הרחמים עשה להם כל הרעות, שנאמר [לעיל יד, טז] 'וישקה ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן'. ופירוש זה דבר יקר.

ביאור השוני בעשרת הדברות

זכור את יום השבת לקדשו' [שמות כ, ח]

ראה ראינו ליתן טוב טעם ודעת על השינויים שנמצאו בדברות ראשונות ואחרונות. א, בראשונות כתיב 'זכור את יום השבת', ובאחרונות כתיב [דברים ה, יב] 'שמור את יום השבת'. ב, בראשונות לא כתיב 'כאשר צוך ה' אלהיך', ובאחרונות כתיב בשבת ובכבוד אב ואם 'כאשר צוך ה' אלהיך', ג, בראשונות נתן טעם לשמירת השבת 'כי ששת ימים עשה ה' וגו', ובאחרונות נתן טעם אחר 'זוכרת כי עבד היית וגו'. ד, בראשונות לא הזכיר בשבת 'שור וחמור', ובאחרונות אמר 'ושורך וחמורך וכל בהמתך'. ה, בראשונות כתיב 'למען יאריכון ימיו', ובאחרונות הוסיף 'למען ייטב לך'. ו, בראשונות כתיב 'לא תחמוד', ובאחרונות הוסיף 'לא תתאוה'. ז, בראשונות לא הזכיר 'שדהו' ובאחרונות הוסיף 'שדהו'. ח, בראשונות הקדים 'בית רעך לאשת רעך', ובאחרונות הקדים 'אשת רעך לבית רעך'. ט, בראשונות כתיב 'עד שקר' ובאחרונות אמר 'עד שוא'. י, בראשונות 'לא תנאף לא תגנוב' כולם בלא וי"ו, ובאחרונות כולם בוי"ו.

בשכבר יצאו מפרשי התורה ללקוט טעמים מפוזרים, ולא מצאו דרך אחד אשר יספיק לכל הספיקות הנזכרים, הלא קרוב לשמוע הצעה אחת קצרה לקוחה מדברי רבותינו ז"ל [מכילתא מסכת דבחדשה] שחזר הקדוש ברוך הוא על כל האומות אם ירצו לקבל התורה, ועשו לא רצה לקבלה בעבור לא תרצח, וישמעאל בעבור לא תגנוב, ועמוזן ומואב בעבור לא תנאף. שמע מינה ששמעו תחילה כל האומות כל עשרת הדברות, וכאשר אמרה כל אומה לא חפצתי לקחתה, מאז מסרה לישראל.

ועל כן נמצאו כל השינויים הללו בין דברות ראשונות לאחרונות, כי הדברות הראשונות נאמרו בלשון אשר השמיע ה' לכל האומות, אף על פי שנאמרו בנוכח לישראל כמו שמשמע מן לשון 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', מכל מקום אילו היו האומות רוצים היו מקבלים גם המה עליהם ועל זרעם כל הדברים אשר צוה ה' לישראל, דרך משל: יצחק צוה ליעקב שלא יקח אשה מבנות כנען, וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וילך עשו אל ישמעאל וגו'. אף על פי שיצחק לא צוה לעשו כלום, מכל מקום אחר שראה כי דעת אביו אינה נוחה מן בנות כנען, רצה גם הוא למלאות רצון אביו למצוא חן בעיניו, כך כל האומות כששמעו כל הדברות אשר צוה ה' לישראל, וראו כי רצה ה' במצות אלו, מן הדין היה שיקבלו גם המה לשמור ולעשות ככל אשר צוה ה' לישראל, ועל כן אמר הקדוש ברוך הוא דברות הראשונות באותו ענין שלא ימצאו האומות שום פתחון פה לטעון ולערער עליהם בשום צד, ועל כן נאמרו דברות ראשונות בקולי קולות והיה הקול הולך מסוף העולם ועד סופו, כדי שישמעו כל האומות ויקבלו מהם כל דבר הנאות לכולם בשוה, ולפי שמאנו לקבלם מחמת אותן מצות פרטיות שהם כנגדם כמו 'לא תרצח', 'לא תנאף' על כן אמר אחר כך דברות שניות בהשאי לישראל לבד.

ובזה יתורצו כל השינויים הללו, בראשונות אמר 'זכור את יום השבת', לא רצה לומר 'שמור את יום השבת', כדי שלא ליתן פתחון פה לאומות לומר, איך הוא מצוה אותנו על השמירה מכל מלאכה, הלא כבר נאמר לבני נח 'יום ולילה לא ישבותו' [בראשית ח, כב] ורבותינו ז"ל [סנהדרין נח] למדו מכאן 'גוי ששבת חייב מיתה', על כן נאמר 'זכור את יום השבת', לומר כי אפילו מי שאינו בשמירה לפחות ישנו בזכירה [עין שבעות כ], כי כל האומות חייבים לזכור את יום השבת, כדי לקבוע בלבם אמונת חידוש העולם, אשר יתן עדות ה' נאמנה על מציאת השם יתברך, כי בכלל שבע מצות של בני נח הוא שלא יעבדו עבודה זרה, ואף על פי שהאומות לא יוכלו לקבל ציווי 'לא תעשה כל מלאכה', מכל מקום יכולים הם לקבל עליהם מצות הזכירה אשר גם המה חייבים בה להיות חידוש העולם לנגד עיניהם לזכרון.

ומטעם זה הוצרך ליתן טעם בדברות ראשונות 'כי ששת ימים עשה ה' וגו', כי זה טעם לזכור חידוש העולם, ואילו היה נתן טעם 'זוכרת כי עבד היית וגו', היו אומרים האומות אנחנו לא היינו עבדים במצרים, על כן אין אנו צריכים לקבל השבת, לפיכך נתן להם טעם 'כי ששת ימים עשה ה' וגו', כי טעם זה מספיק לשניהם לישראל ולאומות.

ואל תשיבני ממה שנאמר 'אני ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', שמה יאמרו האומות אותנו לא הוציא ממצרים, ועל כן אין אנו חייבים לקבלו לאלהות, תשובה לדבר, אין הפירוש שבעבור אותה הוצאה חייבים לקבלו, שהרי בלאו הכי חייבים לקבלו מצד כי הוא ברא שמים וארץ וכל אשר בהם, ומה שתלה הדבר בהוצאה זו, לומר שאפילו הוצאה זו לבד תספיק לשעבד אותך לי. וזהו שפירש רש"י 'כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי', מדקאמר כדאי היא ההוצאה שמע מינה שאין זה עיקר הטעם. אבל דברות שניות שנאמרו לישראל לבד, נאמרו בלשון 'שמור', כי המה חייבים בזכירה ובשמירה מכל מלאכה, על כן נתן הטעם 'זוכרת כי עבד היית וגו', כי זהו טעם על השביתה ממלאכה.

ויש אומרים, כי הנעלם מן 'זכר' כשתכתוב זי"ן כ"ף רי"ש סוף תיבות 'נפש', והנעלם מן 'שמור' כשתכתוב שי"ן מ"ם ר"יש סוף תיבות 'נשם' רמז לתוספת נשמה שיש לכל איש מישראל ביום השבת, ולפי דרכינו רמז לנשמה יתירה דווקא באותו ציווי הבא לישראל לבד, אבל האומות אין בהם כי אם הנפש לבד בסוד רוח נפש נשמה כידוע ליודעי מדע, על כן בא הרמז מלת 'נפש' בתיבת 'זכור' המשותף לשניהם.

המשך בעמוד הבא

המשך - ביאור השוני בעשרת הדברות

באחרונות נאמר **'כאשר צוך ה' אלהיך'**, בשבת, ובכיבוד אב ואם. **'כי במרה נצטוו ישראל עליהם'** [עין סנהדרין נט:], אבל לא האומות, ואילו היה אומר כן בדברות הראשונות, היה נותן פתחון פה לאומות לומר למה לא צוה גם לנו על שני מצוות אלו קודם מתן תורה, ויאמרו כאשר התחיל לצוות לישראל ולא לנו, גם עתה אין רצונינו לקבל ועם מי שהתחיל יגמור.

בראשונות לא אמר **'למען ייטב לך'**, כי הרב אברהם בן עזרא פירש **'למען ייטב לך זהו לעולם הבא שכולו טוב, ולמען יאריכון ימין בעולם הזה'**, על כן לא רצה הקדוש ברוך הוא ליעד בדברות הראשונות לאומות העולם כי אם שכר העולם הזה, אשר עין בעין יראה שכרו אתו ופעולתו לפניו, אבל אם היה מיעד להם שכר העולם הבא אשר עין לא ראתה, ודאי לא ישמעו כי יאמרו הרוצה לשקר ירחיק עדי ויאמרו מדהא ליתא גם הא ליתא, ויהיו מסופקים גם בשכר של העולם הזה. אבל דברות אחרונות שנאמרו לישראל לבד יעד שכר העולם הבא כי המה מאמינים בני מאמינים ואינו מהרהרין אחרי ה' ומאמינים בכל יעדו בין בזה בין בבא.

בדברות ראשונות לא הזכיר **'ושורך וחמורך'** כי הוא בכלל בהמתך, אבל בדברות אחרונות נאמר **'שורך וחמורך'** לדרוש מהם גזירה שוה שור שור לחסימה חמור חמור לפריקה' [בבא קמא נד:], כי כבר קבלו ישראל כל הדברות ומצוות פריקה וחסימה שנאמרו אחר מתן תורה, אבל האומות קודם ששמעו עשרת הדברות רצה הקדוש ברוך הוא לנסותם תחילה אם יקבלו עליהם דברות אלו, ואם היו מקבלים עליהם הדברות היה מצוה להם אחר כך גם שאר המצוות וחסימה ופריקה גם כן, ועל כן לא היה לו לכתוב כאן ושורך וחמורך לגזירה שווה, כי עדיין כל המצוות בספק אם יקבלום, אבל ישראל אמרו [למנו כה, ז:] **'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע'**, היינו מה שיצוה לנו עוד.

בראשונות אמר **'עד שקר'**, ובאחרונות הוסיף **'עד שוא'**. פירש הרמב"ן [דברים ה, טז:] שלא יעיד אפילו על דבר שלא יתחייב בו כלום, כגון שיעיד אמר פלוני ליתן לזה מנה ולא קנו מידו, זה נקרא **'שוא'** ודבר בטל, וזה הרחקה יתירה, וציווי זה לא יתכן כי אם לישראל כי שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב, אף על פי שאותו דבר כזב אינו מזיק לחבירו כלום, ואולי לא היו האומות יכולין לעמוד בהרחקה יתירה זו על כן נאמר בראשונות **'עד שקר'**. ומה שנאמר **'עד'** לשון יחיד, נראה לי שלא יעיד בו אפילו יחיד, כי אף על פי שעד אחד אינו מחייבו ממון, מכל מקום קם הוא לשבועה, אבל כשמעיד על דבר שוא ובטל אינו קם אפילו לשבועה.

באחרונות אמר **'לא תתאוה'**, במקום **'לא תחמוד'**. תדע שהרב אברהם בן עזרא כתב שה'חמדה' תאמר גם כן על גזלת דבר הנחמד, כמו שנאמר [מלכה ב, ב:] **'וחמדו שדות וגזלו'**. וכתב [יהושע ז, כא:] **'ואחמדם ואקחם'**. והסכים הרמב"ם על ידו [הלכות גזילה א, טז:] לומר שאינו עובר בלא תחמוד עד שיקח החפץ אשר חמד, אבל התאוה אינה אלא בלב בלבד, והשתדל הרב אברהם בן עזרא לבאר [פסוק יד] שיש כח בהרגל האדם לעמוד על אזהרת החמדה והתאוה אפילו בלב, וזה כשירגיל אדם עצמו במדת ההסתפקות במה שיש לו, ולפי דבריו אתי שפיר מה שנאמר **'לא תתאוה'** דווקא בדברות אחרונות השייכים לישראל לבד, כי המה הורגלו במדת ההסתפקות בעוני מצרים, והיה בידם לקבל ציווי זה לקיימו, אבל האומות שלא הורגלו במדת ההסתפקות איך יקבלו מצוות **'לא תתאוה'**, כי דבר זה אין ביד האדם לקיימו כי אין לבו מסור בידו אלא הרשעים הם ברשות לבם, על כן לא הזכיר כי אם החמדה של גזילה. ומזה הטעם לא הזכיר בדברות ראשונות **'שדהו'** כי סתם קרקע אינה נגזלת ותמיד ברשות מרא קיימא, אבל בענין התאוה שבלב הזכיר גם שדהו.

ומה שהזכיר באחרונות לשון **'חמדה'** ב'אשת רעך', ולשון **'תאוה'** ב'ממונו', הכל לרבותא, כי בממונו אסר אפילו התאוה שבלב וכל שכן חמדה של גזילה. אבל באשה אמרו רבותינו ז"ל [גיטא כט:] הרהורי עבירה קשים מעבירה, ולפי זה נקט **'לא תחמוד'** לרבותא, וכל שכן הרהור הלב, וענין חימוד של לקיחה באשה היינו מתוך שהוא חומדה הוא מסכב סבות וגלגולים שבעלה יגרשה והוא יקחה וזהו ודאי אינו רע כל כך כמו ההרהור התמידי.

בראשונות הקדים **'בית' ל'אשה'**, כי חמדת הבית היינו כדי ליקח אותו בגזילה דהיינו לאו שיש בו מעשה. אבל חמדת האשה אין הפירוש שלא יחמוד לגזלה בעודה תחת חבירו, דאם כן היינו **'לא תנאף'**, אלא שלא יסבב לחבירו לגרשה כדי שיקח אותה הוא, וזה אין בו מעשה כל כך, לכך אמר דרך לא זו אף זו, לומר לא זו חמדת בית והון לגזולם פשיטא שאסור, אלא אפילו חמדת אשת רעהו לקחת אותה אחר שיגרשה גם זה אסור, אף על פי שאין בו מעשה כל כך, אבל באחרונות שנקט **'לא תתאוה'** לרבותא שבממון אסור אפילו תאוה שבלב, ובאשה הזכיר **'לא תחמוד'** אין כאן לא זו אף זו כי החמדה והתאוה שני ענינים ושקולים המה.

ומה שנאמר בדברות אחרונות **'לא תרצח ולא תנאף'**, וי"ו מוסיף על ענין ראשון לאסור לישראל אפילו ניאוף ביד להוציא זרע לבטלה, כי ניאוף זה יש בו צד רציחה, והיינו דם זרעיותיו וכדמסיק במסכת [נדה יג:] אמר רבי אלעזר מאי דכתיב [ישעיה א, טו:] **'ידיכם דמים מלאו'**, אלו המנאפים ביד, וכן דרשו על זה פסוק **'שוחטי הילדים בנחלים'** [שם נ, ה] אף על פי שדרשו [שם ג:] **'שאל תקרי שוחטי אלא סוחטי'**, מכל מקום קרי ביה נמי **'שוחטי'** ממש, שהרי נאמר **'ידיכם דמים מלאו'**. וזו אזהרה לישראל דוקא כי קדושים המה מימות אבותיהם ויכולו לעמוד בזה, אבל דברות ראשונות שנאמרו גם לאומות לא רצה להחמיר עליהם כל כך כי אולי לא יוכלו לעמוד בזה.

המשך בעמוד הבא

מה שמועה שמע - ובא

וישמע יתרו כהן מדין חותן משה וגו' [שמות יח, א]

בילקוט [רמז רסח] מסיק 'מה שמועה שמע ובא, רבי יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא, רבי אליעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא, רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא'. לכאורה נראה שיתרו שמע הכל, כי לא מראש בסתר דבר ה' עמהם בהר סיני, וכן היה קולו הומה ושמעו עמים ירגזון, ואם כן במה נחלקו, ומדנקט 'ובא' שמע מינה שאין מחלוקתם מה שמע, כי הכל מודים ששמע את כל אשר עשה וגו', כמו שמשמע בכל פרשה זו שיתרו שמע את כל הנעשה, אך שיעקר מחלוקתם איזו שמועה גרמה לו לבא עם אשתו ובניו של משה, לכך נקט לשון 'ובא' בכלום, וכולם הבינו שכל פסוק ראשון זה נמשך לפסוק 'ויבא יתרו וגו', וכאילו אמר לפי ששמע איזו חידוש שהכריחו לבא, על כן בא 'ויקח עמו את צפורה אשת משה', וקשה להם מה שמועה שמע שגרמה לו לבא עם אשת משה ובניו.

רבי יהושע אומר מלחמת עמלק שמע, כי אמר ה' שיהיה מלחמה בעמלק מדור דור, ויתרו היה דר בין העמלקי, שנאמר [שמואל א טו, ו] 'ויאמר שאול אל הקיני רדו סורו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם ישראל בעלותם מצרים', וחשב יתרו אם לא אחזור ואזווג את בתי למשה אם כן כשיהיה מלחמה בעמלק ילחמו גם בי, על כן בא עם אשתו לחזור ולזווגה אליו 'אחר שלוחיה' [פסוק ב], כי אמר שיעשו חסד עמו בעבור חתנו משה ובניו כי הבנים בניו ובני.

רבי אליעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא, שנאמר שם [לעיל י, טז] 'אל תגשו אל אשה', וחשב יתרו לדרוש אותו קל וחומר אשר דרש משה [עין שבת פו, א], ומה ישראל שלפי שעה קבלו את התורה פרושו מן האשה, כל שכן משה שהשכינה מדברת עמו כל שעה שיהיה פרוש מאשתו מכל וכל ולא ישלח עוד אחריה, על כן בא יתרו והביא למשה את אשתו כדי שתדור אצלו 'כתפארת אדם לשבת בית' [ישעיה מד, ג] כדת משה וישראל.

רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא. כי הוא סובר שמושה שלחה בגט פטורין, כדמסיק בילקוט בפרשה זו [רמז רסח], ורבותינו ז"ל אמרו [סנהדרין כב, ב] קשה לזווגם כקריעת ים סוף וזה בזיווג שני, וכפי הנראה שזיווג שני זה היינו המחזיר גרושתו, לפי שפירוד זיווג זה דומה לפירוד זיווג של מי הם, כי מתחילה היו המים מחוברים חיבור טבעי, וכאשר עבר עליהם רוח קנאת ה' ליתן ריוח בין הדבקים מאז קשה לחברם, ואף על פי כן ראה כי כאשר רצה ה' בחבורם שנית עלה זיווגם יפה, כך חשב יתרו שכמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם. והנה ראה יתרו שאחר שלוחיה שפטרה משה בגט נתבטל הזיווג וחיבור הטבעי כי 'מאיש לוקחה זאת' [בראשית ב, ג], וחשב שמעתה אי אפשר שיתחברו יחד לדור באהבה וריעות כבראשונה, וכאשר שמע ענין קריעת ים סוף שאחר פירודם שבו לאיתנם כאילו לא נפרדו מעולם, אז ראה שיש תקוה אל הזיווג השני שזיווגו יעלה יפה, כמו שבקריעת ים סוף אפשרי כך אפשרי לזווגם, על כן לקח את צפורה בתו ובא וכו' וזה פירוש יקר.

המשך - ביאור השוני בעשרת הדברות

ולא תגנוב. רמז בו"ו העיטוף שלא זו ניאוף של אי אפשר אלא אפילו ניאוף עם הפנויה אסור כי הוא נקרא מים גנובים כמו שנאמר [משלי ט, יז] 'מים גנובים ימתקו', ופסוק זה מדבר בניאוף פנויה.

ולא תענה ברעך עד שוא. וי"ו מוסיף על ענין ראשון, לומר שלא זו גניבת נפשות או ממון שאסור, אלא אפילו גניבת דעת אסור, שלא ירבה אליו בתקרובת מנחה ויודע בו שאינו מקבל וכיוצא בזה, וזה בכלל דבור שוא ובטל ובחנם והוא בכלל 'לא תענה ברעך עד שוא'.

ולא תחמוד וי"ו מוסיף על ענין ראשון, כי כל גונב דעת הבריות דרכו להחניף לו מצד שחומד את של חבירו ומצפה לקבל ממנו איזו הנאה בעבור זה, ואם לא יחמוד למה יחניף לו בחנם, וכל אלו הרחקות יתירות שאין האומות היו יכולים לעמוד בהם, על כן לא רצה ה' להחמיר עליהם כל כך וכולי האי ואולי ישמעו, וכאשר לא רצו האומות לקבל עליהם כלום אפילו הקלות חזר ואמרם לישראל עם כל החומרות הללו כי ידע בהם שחומרם זך ונקי ויכולין לעמוד בהם ובזה הותרו כל הספיקות והשינויים.

זכירת שבת - קידוש השם

זכור את יום השבת לקדשו' [שמות כ, ח]

לפי שהזהיר על קבלת עול מלכותו יתברך שלא יהיה לו אלהים אחרים, וסמך לו ענין איסור השבועה, כי כל זה מענין קדושת שמו יתברך, סמך להם זכירת יום השבת, שבכל ימות השבוע זכור את יום השבת, כי מטעם זה אמרו במכילתא [מסכת דבחו"ד ז] שלא תהיה מונה כדרך ששאר האומות מונין, אלא תהא מונה לשם שבת ראשון בשבת, שני בשבת, ועל ידי זה תזכור את יום השבת, וזכירה זו מועלת לקדש את השם יתברך וזהו שאמר לקדשו. כי לא אמר 'קדש את יום השבת', כי כבר הוא מקודש ועומד, אלא 'לקדשו' שבאל השם יתברך שהזכיר למעלה בלא תשא. כי על ידי השבועה הוא מחלל את השם כמו שנאמר [ויקרא יט, יב] 'ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם ה' אלהיך'. ולעומת זה זכירת יום השבת מועלת לך לקדש את השם יתברך, על ידי שתזכור 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ' בשמו יתברך כמו שנאמר [ישעיה כו, ד] 'כי ביה ה' צור עולמים'. ועל ידי זכירה זו תדע לנהוג קדושה בשמו יתברך, בזכרך כי בשמו יתברך נבראו כל העולמות ואם כן ודאי כולם תלוין בשמו יתברך.